

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETESI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DÍJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Senki földje.

A föld térképe, leszámítva a csaknem szemünk előtt lefolyt államalakulásokat, különösen két helyen mutat feltűnő változást.

Fent a legéjszakifényesebb sark körül és lent a legsötétebb Afrikában.

A változás oka mind a két helyen a merész utazó, a bátor vadász és az elszánt missionárius.

Az első szakadatlanul szervezi a költséges felfedező utakat, évről-évre befagy hajójával a sarki tenger jégtáblái között, tönkre megy az egyenlítő vadonjaiban és a bőséges pénz- és emberáldozatokért cserébe felrajzol egy Franz Josef-Landot, egy Payer Bay-t, egy eddig ismeretlen barbár nép-, hegy-, folyamnevet a föld-abroszokra.

A második hol úri passzióból, hol haszonvágyból utazik és most czethalakra, majd elefántokra, ismét vadságban élő népekre vadász s eladja árucikkjeit, mint halzsirt, elefánttetemet, Kongo s másféle államot az európai hatalmasságoknak.

A missionárius az előbbi kettő nyomain halad és a keresztyénség tanait hirdeti.

Az egyik felfedez, a másik a felfedezést értékesíti, a harmadik megszenteli.

Céljuk nem egy, de működésük nem ritkán összeesik; heroismusok, életkockázató vakmerőségük, sokszor vértanuságig menő szenvedéseik pedig ugyanazok és egyforma az elszántság is, melylyel minden természeti és egyéb akadályokon, népjogon s más megállapodásokon keresztülgázolnak s ugyanaz a dicsőség is, mely nevéket a hír szárnyain messze elviszi.

Ők a civilizáció úttörői, az evangyéliomi világosság terjesztői.

Ez utóbbi feladatra vállalkoztak a mi evangelizátoraink is s különösen a nagybecskereki

missió, de nem a senki földén, az eszkimók között, a legsötétebb Afrikában, hanem itt nálunk Magyarországon, az evangyéliom szerint reformált gyülekezetek körében.

E vállalkozás, bármilyen nemes indokok szolgáljanak alapjául, egy kicsit nagyzó, egy kicsit kalandos, egy kicsit túl is hajtott, de mindenekfelett dicséretet érdemlő, csak választott eszközeire nézve czélszerűtlen s alkalmazásba vett útjaira nézve törvénytelen és így veszélyt hozó is.

Az az úgynevezett *evangelisták beállítás*a is, a mint Justus II. kifejtette, de még inkább aggodalmat keltő a *gyülekezeti jogkörnek túllépése*, a más gyülekezetekben szolgáló lelkészek működési körébe való erőszakos beavatkozás és a templomok ellenében felállított külön gyülekezetek szervezése miatt.

És ez eljárást nem indokolja sem azon *végtelen lesujtó ítélet*, „*hogy nincs meg nálunk a konfesszió alapuló élő református hittudat, sem az egyesekben, sem a hivatalos egyházban, nincsenek konfesszióink benne az iskolák tanterveiben s nem is kerülnek ki azokból az elemi iskolától fel egész a theológiáig a református hitet tudó, értő s a szerint élni törekvő ifjak*“.*

Sem azon *állítás*, hogy az evangelizációval „*sokáig várni nem lehet. Sőt még azt sem lehet várni, míg a hivatalos egyház figyelmét és erejét e térre viszi*“.

Sem a Máté XXVIII. 19-nek Tisza Kálmán és Eötvös-féle új átdolgozása és a ne busulj példabeszédnek szapora alkalmazásba vétele.

Nem pedig azért, mert ama lesujtó ítélet, ha általánosságban lehetnek is támpontjai, tényleg és a mint fogalmazva van, igazságtalan és lehetetlen is. A népiskolától fel a theológiáig

* Lásd Debr. Prot. Lap 18. sz. Szalay cikkét.

mindenütt gondoskodva van arról, hogy a tanulók egyházunk hitelveivel megismerkedjenek. Ha nem magát a konfessió szövegét tanítjuk is a népiskolákban, de vallástanítási eljárásunk a tanterv szerint úgy van berendezve, hogy úgy a bibliatörténetek, mint úrvacsorához való előkészítés, mint a rövid hit- és erkölcsstan, mind az egyháztörténet tanítása útján, ama hitelvek a gyermekek vérebe menjenek át. A gymnasiumi tantervben pedig a konfessiók, különösen a heidelbergi káté, egyenesen benne is vannak; a theológián pedig a dogmatika órák alatt nemcsak a káté és a helv. vallástétel, hanem Kalvin Institucziói is eredetiben olvasás és magyarázás alá kerülnek.

Ha mindezekhez vesszük azt, hogy a rendes gyülekezeti élet, az íge hirdetése általában egyházi közéletünk a katholicizmustól annyira eltérő protestáns szempontokat annyira kidomborítja és élénk köztudatban tartja: nem mondhatunk egyebet, mint azt, hogy ha e tekintetben múlik valami, az csak az egyeseken és csak rajtuk mulhatik és csak egyes helyen mulhatik, a hol a tanításra és ígehirdetésre alkalmatlan szolgálomulását a hibás irányba indult korszellem s egyéb rendezetlen viszonyok, anyagi terhes állapotok öregbítik és nevelik.

Ezen a körülményen pedig nem a gyülekezetek kegyes megrohanásával lehet segíteni, hanem első sorban a hivatalos egyház közreműködésével. Attól kell várnunk, kérnünk és követelnünk tanítóinknak és lelkészeinknek a fokozottabb igényeknek megfelelő kiképeztetését és azok méltányos fizetésének elrendelését, terhes és türehetlen anyagi és szellemi állapotunknak, vagyonkezelésünknek, adózásunknak korszerű és egyöntetű rendezését.

A mi pedig *Tisza Kálmánnak* a nyilatkozatát illeti, annak első részét is tekintetbe kell venni. Kétszer is megmondta, hogy csak a *hozánk tartozó családokba* kell behatolni; a mi általában azt teszi, hogy protestáns pap csak protestáns családba; kifejtve meg, hogy a nagybecskereki lelkész csak a gondjaira bízott hívekhez.

A tényleges evangelizálás területe közvetlenül csak a helyi gyülekezet. Ez az én meggyőződésem. Ezen elv szerint járnak el Lukács és Görömbei is. Itt szívesen kezdek fogok az új apostolokkal s a hitem az, hogy míg fennáll a magyar reform. egyház, érvényben vannak konfessiói, kánonai és törvényei: míg valaki meg nem szünt ez egyház tagja lenni és le nem tette szolgálatát, addig, bármennyire eltöltse lelkét az evangelizáció szelleme, nem tehet egyebet, mint a törvényes határok között agitálni az eszme mellett s megvalósítani azokat első sorban

magán, azután, ha lelkész, a gyülekezetében és a mi fő, megnyerni munkatársaiul a többi ígehirdetőket.

Es e tekintetben a buzgó úttörőknek semmi panasza nem lehet. Az evangelizáció jelszava népszerű, sőt több, divatos. Egyháziak és világiak egyformán lelkesednek érte. A hivatalos egyház sem zárkózott el előle, ellenkezőleg, közreműködött abban, hogy az úgynevezett értekezletekben legyen egy olyan szerve, mely az egymásnak ellentmondó, zavaros, túlbuzgó vagy akármilyen idevonatkozó nézeteket összegyűjttesse, megvitathassa s e tekintetben a törvényhozás útját egyengethesse. Erre szolgál az egyházi sajtó is, melyet én is igénybe vettem, nem hogy vészkiáltással a munkát zavarjam, hanem inkább azért, hogy a figyelmet az evangelizáció eszméinek tisztázására felhívjam. Hogy felszólalásomból vád olvastatott ki, arról nem tehetek; hogy a magyar református egyház, iskola és templom pellengérré állítására alkalmat szolgáltatott, mélyen sajnálom. Abban a túlbuzgóságban pedig, melylyel a konfessiók mellett a nagybecskereki iskola olyan vehemensül száll síkra, ellentmondást találok. *A Helv. Conf. XVIII. rész 7. alatt* ezt mondja: *Senki pedig az egyházi szolgálatnak méltóságát magától nem veheti magának...* Hivattassanak és választassanak egyházi és törvény szerint való választással az ekkleziásiai tanítók... Választassanak pedig nem akárcik... Kárhozzatjuk tehát e szerint mindazokat, a kik magoktól futnak...

A XXII. rész 1. és 2. alatt meg ezt:

1. Ámbár a szentírást mindeneknek szabad magánosan olvasni... valósággal szükségesek a szent gyülekezetek... valakik tehát ezeket megvetik s magokat ezektől elszakasztják, azok az igaz vallást vetik meg...

2. Légyenek pedig az egyházi gyűlések nem titokban és rejtekben valók, hanem közönségesek... választassanak tehát tágas épületek vagy templomok...

Inter evangelisatores quoque dormidat...

A jó Isten áldása, kegyelme és szeretete legyen velünk!

Ferenczy Gyula.

Belmissió és még valami.

(Nyílt levél *Szabó Aladár* budapesti theol. tanár úrnak, mint a „Hajnal” szerkesztőjének.)

Nagytisztelű tanár s szerkesztő úr! A mint méltóztatik emlékezni, néhány héttel ezelőtt püspökladányi egyházközségemben, mint ismeretes belmissionáriushoz, Nagytisztelűségedhez egy napon, — bár egészen váratlanul — de tényleg szerencsém lévén: elválásunk alkalmával

kölesönösen abban állapotunk meg, hogy a belmissióról közöttünk lefolyt eszmecsere tartalmát valamelyik hazai egyházi lapban közléseszsűk s nézeteinket a közkeletű ügy érdekében evangélium szerint reformált egyházunk intelligens elemeinek részrehajlatlan bírálata alá bocsátjuk.

Nos hát, — mint fentebb említém — eme kölesönös megállapodásunk ideje óta immár néhány hét telt el s mert én Nagytiszteletűséged elveit határozott alakba öntve „a fronte atque a tergo“ ismerni akartam, nehogy az udvariatság hibájába essem, a megígért fejtegetésre jóbi türelemmel várakoztam. Minthogy azonban hiába vártam, tekintve azt, hogy a belmissió kérdése immár nemcsak frázis, hanem olyan mozgalom, mely ha helyes irányba nem vezetetik, a mi ős kálvini egyházunk alkotmányát vihar gyanánt fundamentumaiban fogja meg-rázni: szabadságot veszek magamnak, sőt egyenesen kötelességemnek ismerem az eszmecsere megindítani s nézeteimet úgy az eddig észlelt kísérletezések, mint a jövő feladataira nézve a legjobb akarattal, de egyszersmind férfias nyíltsággal elősorolni.

Minthogy pedig a jelenkor „újjászületői“ (s ezek között Szabó Aladárra nem gondolok) sajtóságos baptista felebaráti szeretettel pokolra küldik mindazokat, kik: nagy az efézusi Diána! kiáltásokban utánok nem szédültek, kijelentem, hogy theologiai álláspontomat illetőleg a positiv iskolához tartozom s bár ez egyszer igazán hasznát vehetném, sem az organizált egyház tekintélyére oly nagy súlyt fektető Ritschl († 1889), sem az új dogmát sürgető Kaftán nézeteit * *átalában véve* nem vallom (bár sokakban osztom), hanem mint kálvinista lelkipásztor, hiszem s tenni igyekszem mindazt, a mit Kálvin János *helyes írásmagyarázaton alapuló* „Institutio“-jában megfejtett s a mi az ezen mű nyomán és hatása alatt készült „Helvetica Confessio“, mint szintén a „Heidelbergi Katechismus“-ban kifejezést nyert. Vagy hogy a divatos Drummondal szóljak, „igyekszem helyes magatartást tanusítani; maradok és élek a Krisztusban“.**

Mindemellett is azonban bocsásson meg Nagytiszteletűséged, ha kimondom, hogy nagyon valami kifogásom az általa vezérelt belmissiónáriusok egyénisége, beállítás, eljárása, működésének módja, célja, sőt konfessionális latitudinarismusa ellen is. S ha talán — ezt hangoztatva — előtte egy pillanatra sötétebb színben jelennék meg, mint a hogy a „Hajnal“ egyik legközelebbi számában olvasói előtt cse-

kélységemet lekötelező nyájassággal bemutatni szíveskedett: jusson eszébe a Helvetica Confessio előljáró beszédének az a tétele, „hogy mi mindazokat, melyeket itt előadtunk, készek vagyunk bővebben megmagyarázni, sőt azoknak, kik az Isten beszédéből jobbakra tanítanak, köszönettel mind helyt adni, mind engedelmeskedni.“

Önök tehát belmissiónáriusokat, megannyi legalább névjegyökön újjászületett evangélistákat bocsátanak ki (célzás a Szalay tanítványaira!) s hogy ezek lelkészi szolgálatokat végezhessenek, azokat in spiritualibus néhány hét alatt instruálják.

Hát nekem is van valamelyes fogalmam a belmissióról és az evangelizátorok képeztesítésének módjáról. Meg is látogattam évekkézelőtt a Basel melletti hegytetőn berendezett s kizárólag az angolok által fentartott Chrischonát személyesen s ott a többek között arról is tudomást szereztem, hogy azoknak az evangélizátoroknak az elemi osztályok s esetleg iparos iskolák elvégzése után, ott is 4 teljes esztendeig kell tanulniok, míg valahol missiót nyerhetnek *diakonusi szolgálatok végzésére*. Mert hogy ezenkívül mily csekélység az, mi rájuk bizatik, arról Nagytiszteletűséged közvetlenül győződhetett meg, ha ott tartózkodása alkalmával fáradságot vett magának a másik, a belső, a nagy pogány missiói intézet tudományosan képzett tanárai- és növendékeivel e tárgyban értekezni s magát kellőleg informáltatni. Én megtettem s akkor nem is gondoltam, hogy ez információnak valaha még hasznát is vehetem. Sőt én úgy tudom, hogy a „szentek tiszta gyülekezete“ is, a mint magukat az Amerikában gyökeredző, de 1834-ben már Hamburgban is fellépett s azóta Westfaliában, Würtembergben, Német-, sőt Magyarországon is rohamosan terjeszkedő neobaptisták gögösen nevezik, — egyik tengeremléki német városban lelkészsképző intézetet tartanak fenn s ott *több évre terjedő tudományos oktatásban* részesülnek azok, kik p. o. Magyarországon baptista püspökök akarnak lenni.

Hát csak mi, magyarországi kálvinisták volnánk azok a szerencsés kiváltságosak, kik, mint egy földesi baptista állította, azonnal és minden komolyabb előkészület nélkül írásmagyarázókká s igazán protestáns lelkészekké lehetünk, a mint vak hitünk mellett néhány héten át halottunk valamit egyháztörténelemről, exegesisről, dogmatikáról vagy teszem fel, belmissióról?

Veszedelmes játék biz ez, kedves kollega úr, s noha jólesett szájából hallanom, hogy a Szalay-féle emberekkel egy értelemben nincs, félek, hogy újtök elvégre is találkozni fog.

* „Glaube und Dogma“, Lipse, 1889.

** „Természeti törvény a szellemi világban“ 86-ik lap.

(Én ugyan azt nem értem, hogy Szalay úr és társai, ha térítési buzgóságuk nekik békét csakugyan nem hágy, miért nem mennek ki Borneóba vagy a polynesiái szigetekre, ott a keresztyénségnek minden bizonynyal nagyobb szolgálatot tehetnének, mintha a mi kálvini egyház-szervezetünket bolygatják?)

És itt legyen szabad becses figyelmét még a következőkre felhívni:

Herbert-Spencer hosszabban bizonyítgatja, hogy a vallás tisztítása mindenkor a tudományokból indult ki. Engem meg a történelem arra tanított, hogy a reformáció is a tudomány szülötte. Erasmus, Reichlin s általában a humanisták után jöhettek csak Luther, Melancton, Kálvin és a többiek. Kiválóan képzett fők valának a magyar reformátorok is s kétségen felül áll, hogy a magyar protestáns egyház a maga létjogát a századok viharában szellemi ereje által biztosította. Most jön egy új korszak. Támadnak próféták és evangélisták „Deus ex machina”. Azért be kell zárni azokat a theologiai intézeteket; el kell bocsátani a tanárokat; mert igaz ugyan, hogy nálunk, reformátusoknál, a tudományos írásmagyarázat az egy fontos dolog, ehez pedig historicus, archaeologicus, linguisticus, philosophicus stb. ismeretek halmaza szükséges, szóval: eruditio academica: de hát mindez túlhaladott álláspont; ha a baptisták ilyen készültségű papok nélkül ellehetnek, mért ne lehetnének el a mi reformátusaink is; hiszen az újabb belmissió által kreált vagy kreálendő apostolok divatosabban és olcsóbban is elprédikálnak. S itt következik aztán majd a református lelkészi status szellemi niveaujának szomorú alászállása, a tudományosan képzett katolikus klérus okadatolt fenhéjázása, a theologiai intézetek (ha ugyan majd ekkor ilyenek is lesznek!) megdöbbenő elnéptelenedése s befejezésül szocializmus, kommunizmus s végre a magyar református egyház dissolutioja.

De hát voltaképpen én nem is tudom, hogy Nagytiszteletűségtek hol vette a hatalmat és megbízatást e nagy horderejű s ilyen irányban megindított mozgalom vezetésére? Mint Ferenczy Gyula kérdezi, kérdem én is, nem lehetne azt a belmissiót a hivatalos egyház szárnyai alatt szervezni és folytatni? (mert hogy eddig nem lett volna, tagadom!) Vagy mi talán csakugyan megfeledeztünk a pisai és baseli zsinatokról? Nem! kedves kollega úr, mi nem feledeztünk meg egyikről sem, hanem azt is tudjuk, hogy először is abban az időben az állam és a vallás egybe lévén forrva, míg egymás érdekeit védelmezték, az egyest külső és belső életében elnyomták. Ma talán nem egészen így áll a dolog. És ki az a vakmerő, ki a magyarországi zsinat-presbiteri rendszeren álló evangélium szerint reformált egyházzal ilyen állítást komolyan venne? Aztán mit akar ez a leplezetten is annyira gyanus fenyegetőzés? Hát ez a mi szegény magyar református egyházunk odasülyedt immár, az evangélium szellemétől annyira eltért, belső és külső életében az emberi találmányok és bűnök által oly mélyen inficziáltatott, hogy Nagytiszteletűséged nem átalja azt búsult gerjedezésében a középkor pápás egyházával egy horizonra állítani? No hát én nem vagyok felőle ily rosz véleménynyel. De ha volnék is, tudnám másodszer azt, hogy míg a föld kerekéségén államok s azokban társadalmi vagy vallásos institúciók vannak és lesznek: vannak és lesznek egyszersmind törvények, alapelvek is, melyeknek megváltoztatására, vagy ha úgy tetszik, eltörlésére épen az azon törvények és alapelvek által statuált utak mindig nyitva állanak s csak ha ezekről az útról visszaverettünk, vagy leszorítottunk, — van jogunk az ultima ratiohoz menekülni, az egész institútiót negligálni,

azzal ujjat húzni, természetesen teljes sulyával akkor is az erkölcsi felelősségnek.

Ilyen törvényeink, alapelveink nekünk is vannak s a Debreczeni Protestáns Lap 20-dik számában már „Justus II” rámutat a második erdői zsinat első cikkelyére, melyben ki van mondva, hogy „köz egyházi szolgáló hivatalokra törvényes hivatással bíró alkalmas egyének vétessenek fel, — legyen a superintendenstől és tisztársaitól adott bizonyosságlevelök.” Ezen kívül hivatkozhatott volna még a szatmár-németi zsinat XIV., XVII.; a gönczi VI., VII., XIV.; a debreczeni V., különösen pedig XVIII., XIX., XX.; a herceg-szöllősi XXIV.; a nagyvárad X.; a csepregi XX. §-aira; s ha mindez nem elég, ajánlom kedves kollega úrnak becses figyelmébe a Geleji-Katona-féle IV., V., VI., VII. és főképpen a XIII—XXV-ik kánonokat, melyek közül p. o. a XIII-ikban expressis verbis kimondatik, hogy „*lelkészi hivatalt bitorolni törvényes meghívás nélkül (külső és belső hivatás) egy halandó se merészeljen.*” A Helvetica Confessio I. r. III., II. r. I. és különösen XVIII. r. VII. §-ban szintén találunk ide vonatkozó rendeleteket s az utóbbi helyen szóról-szóra ezt olvashatjuk: „Választassanak ekkleziái tanítók isteni félelemmel az ekkleziától vagy azoktól, kiket az ekkleziá arra rendelt, — választassanak pedig nem akármik, hanem alkalmas emberek, kik elegendő és szent tudományyal, kegyes ékesen szólással, csalárd-ság nélkül való okossággal és végre tisztességes mértékletes étellel ékesek amaz apostoli regula szerint, melyet előad I. Tim. 3. és Tit. I. és a kik elválasztattanak, *rendeljék azokat a hivatalra a seniorok közönséges imádkozásokkal és kezeiknek rájuk tételével. Kárhóztatjuk e szerint mindazokat, kik magoktól futnak, holott nem választattanak, sem nem küldtettenek, vagy rendeltettenek.*” Végezetre ott vannak legújabb egyházi törvényeink, melyek a lelkészek beállításáról, tudományos készültségéről, kibocsátásáról részletesen intézkednek. Én tehát ezeknek alapján az evangelizátorok képzésének és kibocsátásának legújabb divatos módját nemesak hogy az adiphorák közé nem sorozom, de sőt pusztán elvi és törvényes szempontból is a leghatározottabban elítélem s a legális határok átlépőit haladéktalanul felelősségre vonandóknak hirdetem. Már Kálvin János megmondotta: „si nulla societas, imo nulla domus, quae vel modicum familiam habeat contineri in recto statu sine disciplina potest: eam esse multo magis necessariam in Ecclesia, cujus statum quam ordinatissimum esse decet.”*

Hátha még ezeknek a modern evangelizátoroknak és „ujjászületett” misszionáriusoknak eljárása s működésének külső formája felől kell nyilatkoznom, ugyan lesz-e egyetlenegy, nem mondom lelkész, de csak józanon gondolkodó s az egyházkormányzat bajaival valamennyire ismerős kálvinista hívő is, a ki az alább mondanóokban velem egyet ne értsen s a veszedelmes túlkapásokon meg ne döbbenjen?

És itt szíveskedjék nekem Nagytiszteletűséged egy kis indiskréziót kegyesen megengedni.

Ön, mielőtt Püspökladányban bennünket megjelenésével szerencsételtetett volna, huzamosabb időn át levelezésben állott egy ide fél év előtt beköltözött, egykor Budapesten általa praeparált és *azután* több esztendeig baptistáskodó, máskülönben ma már ismét buzgó református s általam is becsült jóra való debreczeni molnár-mesterrel. Ez aztán néhányadmagával összeállván, egyszer csak azzal a hírrel lepett meg, hogy Szabó Aladár úr holnap Püspökladányba érkezik s itt házi istenitiszteletet, meg a templomban bibliamagyarázatot tart. *Hangsúlyo-*

* Instit. L. IV. Caput. XII.

zom, hogy mindez az én előleges tudomásom, megkérdészem és közbejöttöm nélkül, quasi a hátam megett történt. És én az én lelkipásztori működésekre soha féltékeny nem lévén, aztán meg a nyilvános botrányokat is kerülni óhajtván, a jelentést tudomásul vettem s minden egyébtől eltekintve, előre és igazán örültem annak, hogy néhány óráig alkalmam leend egy tudományos képzettségű művelt ember társaságát élvezhetni. Ezen feltevésében nem is csalatkoztam. De hát az Isten szerelméért, ha missiói küldetésökben azok a többi evangélikusok is így járnak el, vajjon meg tudnák-e önök mondani, hogy eljárásuknak ez a módja hova fog vezetni? Jó lélekkel mondom, hogy ezt a ballépést nem rosakarattól hozom nyilvánosságra, sőt teljesen hiszem, hogy kedves kollega úr is hitelt ad nekem, ha állítom, miszerint meggyőződésem szerint ez talán csak egy feledékenységből származott menthető hiba volt. De fel kell említenem először azért, mert tényleg így történt, másodszor azért, mert több bizonyosságlevél fekszik előttem arra nézve, hogy az eljárásnak ezt a szerfelett kényes módját a belmissiónáriusok közül többen tervszerűleg alkalmazzák. Pedig ha nyílt levelem túlságos s a tisztelt szerkesztő úr türelmét próbára tevő terjedelmétől nem kellene tartanom, álláspontom mellett a zsinati végzéseknél ismét egész sorozatát volnék kész felsorolni. Így azonban csak két figyelmeztetésre szorítkozom. Az egyik Kálvin Jánosnál olvasható: „Quia ad retinendam Ecclesiae pacem necessaria est ista politia, unicuique esse propositum quodagat, ne simul omnes tumultuentur sine vocatione incerti discurrant, in unum omnes locum temere confluant et ne vacuas Ecclesias pro libidine deferant: haec distributio quoad licet observari communiter debet, ut suis quisque finibus contentus in alienam provinciam non irrumpat. Nec humanum est inventum, sed Dei ipsius institutum. Csel. 14; Tit. 1. 5; Koloss. 4. 17.*” A másik meg egyházi törvényeink 113. §-ából int: „a lelkészek a hivatalos teendőket csak saját egyházuk kebelében végezhetik; más gyülekezetben csak akkor, ha azoknak teljesítésére őket az illető lelkész megbízta, vagy felhatalmazta.” Én az olyan művelt embert, mint Szabó Aladár, házamnál, egyházközségemben mindenkor a legszívesebben látom és fogadom, de mégis, épen a jó rend érvényesítése szempontjából szeretném, ha konfessióinkra és a törvényekre több figyelemmel lennének; mert ha ekképen extravagálunk, olyan zűrzavart csak Milton festett még „Elveszett Paradicsom”-ában, a minő a mi református egyházunkra következik.

És itt felmerül immár az a kérdés, hogy mi is hát a célja ennek az újabbkori evangélikációnak? A magasabb célról nem szólok, hanem inkább az ennek megvalósítására tervezett eszköztől.

Eröss Lajos,
ev. reform. lelkész.

(Folyt. köv.)

TANÜGY.

Ref. tanügyi tanulságok.

(Folytatás.)

Mik azok a fogyatkozások?

Nehéz föladat ez egyenesen fölvetett kérdésre ugyanily egyenesen meg is felelni.

Többféle okból nehéz.

Első sorban magáért a dolog tárgyi oldaláért, mely szerint a lényegesebb hibák kijelölése és a nem-hibáktól vagy jelentéktelenektől megkülönböztetése magában véve

* Institutio Lib. IV. Cap. 3. §. 7.

nehéz dolog, — másodszor a kérdés subjectiv oldaláért, mert egy hosszú idők óta megszilárdult, a közvélemény-nyel összenőtt intézményt bírálni körülbelől ugyanaz, mint a közvéleményt bírálni.

De én már most fel akarom hívni a figyelmet arra, hogy a napi közvélemény nem mindig hű óramutatója, nemcsak annak, a mi helyes, hanem annak sem, hogy mi egyezik meg azzal a vezérlő eszmével, a melynek ez különben mutatója vagy megjelenési formája akar lenni. Hogy t. i. lehet különbség a hit szelleme és a hívőké között; s ha valami kifogásunk a reformátusok ellen van, az még nem a reformáció ellen szól.

Az emberi lélek oly gyarló, hogy szüntelen ébresztésre van szüksége, hogy a helyes úton megmaradjon, a melyet pedig önmaga, teljes meggyőződéssel, tűzött ki maga elé.

Általánosságban mondom ezeket, de azt hiszem, mindenki tudna számtalan példát hozni fel a bizonyításra a vallástörténetből, a társadalmi történetből, az eszmék történetéből. A „regenerare in capite et membris” hányszor, hányféle ügyben és hányféle formában került már elő!

S ily formán, úgy vélem, semmi természetellenest nem találhatunk abban, ha egyszer arra a meggyőződésre jutunk, hogy évtizedek óta nagy szeretettel, meggyőződéssel ápolott intézményeinkben, a miket minden hiánytól, fogyatkozástól tisztáknak tartottunk, itt-ott rések vannak, hézagok, elferdülések mutatkoznak, mint a hibátlan fényesre simára gyalult deszkán, melyet a nap, eső és szél játékaának hosszú időre kitettünk.

Viszont megtörténhetik az is, hogy az intézmény és felfogás valami állandó ellenőrzés segélyével megmarad a maga szűzi eredetiségében, — a mi ismét (a világtörténelem tanúsága szerint), nem igen kisebb baj szokott lenni, mint a helytelen alakulás.

Mert az idők folyamában az egyedül jogosult álláspont a korral haladásé. S mert az ilyen megcsontosodott régiségek, midőn már nagyon utban kezdenek lenni, mivel merevségük miatt más formájukra nem csiszolhatók, erőszakosan dobatnak félre az új viszonyok által. Ugy, hogy a közintézmények bajai — nagy általánosságban — e két fajta valamelyikéhez tartoznak.

Az e nemű betegségeket az jellemzi, hogy egész világosan csak a soron kívül állók szemei ismerhetik fel.

Azok elől, kik belől állnak a soron, kik a dolgok ilyen állapotához kezdettől hozzászoktak, vagy tán annak ilyen menetére közre is működtek, egy óriási fátyol, az u. n. elfogultság, elfődi ezt.

S ezt a körülményt a számításból sohasem szabad kifelednünk.

Sőt én meg épen rámutatni akarok arra, hogy engem jelen cikkem megírására az bátorít és buzdít, mert úgy tapasztaltam, hogy ez a fátyol, református szellemű embernél, a ki tehát principialiter van a szabad gondolkodáshoz szoktatva, — sohase szokott túlságos sűrű lenne. Ha egyszer észrevétették vele, hogy azontul is van valami, ő maga fog törekedni annak a megismerésében továbbra eljutni.

Ily férfiak előtt, azt hiszem, nyíltan beszélni, mindenkor a megértés reményével lehet.

Mik is hát azok a fogyatkozások?

Nagyon részletező nem akarok lenni. Csak olyan dolgokra szándékozom kiterjeszkedni, a melyek a fölvetett témával közvetlen összefüggésben vannak.

Ehhez képest talán szabad lesz egy idézethez kötnöm első megjegyzéseimet.

Egyik egyházi lapunkban olvasom: „Visszagondo-

lunk amaz időre midőn iskoláinkban nemesak a növendékek, hanem a tanárok is egész emberek voltak. Szabad volt a tudomány végtelen birodalma. A törekvő szellem nem fult a részletek posványába, hanem szállhatott felebb-felebb s kereshette, megtalálhatta az összekötő fonalat a dolgok és jelenségek között. Még abban is egész ember volt, hogy nem vágta ketté a tudomány: ez a fele egyházi, — ez a fele világi. Te egyházi, menj a szív- és feleddel; te világi, neked csak ész kell szív nélkül! Midőn a papi katedráról a tanári katedrára átlépni és megfordítva, egészen természetes dolog volt...

Ez az idézet egy kapu gyanánt szolgálhat számkra, mely bevezet abba az országba, hol a félreértések már-már elhatalmosodó csemetéi tenyésznek.

Distinctiót tenni a régi „tiszteletes professor urak” és a mai tanárok között tényleg lehet, s ha valaki akarja, ám tegye. De a szaktudományokról, mint a részletek posványáról emlékezni meg, s ezek képviselőiről (a kik különben *ex offi* foglalkoztak annak idején az általános műveltség megszerzésére használatni szokott összes ismeretekkel), úgy szólni, mint azokba süppedezőkről, talán mégsem egészen jogosult dolog, s az új tanárral, mint félemberrrel állítani szembe a régit, mint „egész embert” — alighanem tévedés.

En egy adatot idéztem ilyet, de csupán rövidség kedvéért. Lapjainkból s a közfelfogásból mindenki találhat analog példákat.

Pedig hát körülbelől olyanforma dolog ez, mint mikor a falusi ember nagy városba menvén vásárolni, affélett csodálkozik és méltatlankodik, hogy petroleumot meg selyemkendőt, meg szántóvasat nem vásárolhat együgyuanazon boltban, mint odahaza szokta.

Másodrendű kérdésnek tartom különben, hogy ilyen és efféle nézet felmerül-e valahol vagy sem, de ilyen hosszasan ezzel azért foglalkoztam, mert én e részletben egy teljes egésznek — a tanárokkal szemben uralkodó általános felfogásnak — egyik, némiképp jellemző darabját vélem feltalálhatni.

S az a teljes egész, az az általános felfogás mi legyen, arra nézve eligazít egy széttekintés tanügyi intézkedéseinkben, melyeknél aránylag rövid szemle meggyőző arról, hogy nálunk senki sem hajlandó elhinni, hogy a tanügyhöz a tanár értene talán legjobban, mert általában efféle intézkedéseknél ő rájuk esik a szerepvivésnek a sokkal kisebbik fele.

Magyarázatát ugyan találok e jelenségnek abban, hogy régebben a paedagogusaink csak abban különböztek a többi emberektől, hogy ők voltak az a bizonyos „quem dii odere . . .” de ez nem elég indoknak is. Ma már nem azok lesznek tanítókká, a kiket az istenek gyűlönek, hanem (ha nem is mondjuk Beöthy Zolttal, hogy: a kiket az istenek szeretnek), hanem azok, a kik kellő mértékben előkészítik magokat terjedelmes és mélyreható tudományos paedagogiai ismeretek szerzésével.

És azt a körülményt, hogy ez a szakkészültség nem találkozik az őt megillető méltánnyal, azt a hitet, mely szerint mindenki ép oly joggal, sőt többel tanácsolhat, szavazhat, dönthet paedagogiai jellegű kérdésekben, mint a tanár, a tanárnak ilyenformán ugyszólva szelid félretolását tartom én a református tanügy egyik legnagyobb fogyatkozásának s ebben találok én az első és főokot, a miért a felekezeti tanár könnyen megy át nem felekezeti intézetekhez.

Körülbelől ez az a gyökér, melyből tanügyünk többi hibái eredetüket és táplálékukat veszik.

Dr. Pallagi Gyula.

(Vége köv.)

Nekrologok.

KÖRÖSI SÁNDOR

szül. 1824., meghalt 1895. évben.

Megemlékeztünk már Körösi Sándor, Debreczen sz. kir. város egyik országgyűlési képviselőjének, s helyi jogakadémiánk volt tudós tanárának elhalálozásáról; de fájdalmas érzelmeink nyomása alatt sokkal szűkebb keretben, a mint ez a megboldogult életéhez méltó lett volna. Pótoljuk azt, a mit eddig nem tettünk ezuttal, s az elszórva levő adatok közül gondos kézzel igyekszünk megalkotni a képet magunk előtt úgy, a mint ő a mienk volt. Magunk elé állítjuk, a végbúcsú rövid idejére, a tudós tanárt, a jó barátot, a türelmes politikust, a meggyőződéséhez hű, önérzetes, szilárd jellemű férfit, a kiből feltétlenül megbízhattunk, mert minden szava igaz vala, mint a hajdankor ama férfának, a kire, midőn a törvény előtt megjelent s az oltár előtt a szokásos hitet letenni akarta volt, a bírák mindnyájan reá kiáltottak e szavakkal: Neked esküt tenned nem szükség!

Ha nevét mindenki el is feledné, mi debreczeniek róla el nem feledkezhetünk. E város gazdag történelme tanúságot nyújt arról, hogy voltak kitűnő férfiai, a kik érette igen sokat tettek, a kik maradandó alkotásaikkal szobrot emeltek önmagoknak; de ezeknek bölcsői itt ringván, midőn szülőföldjükért munkálkodtak, — a görög példabeszéddel élve — Spárta fényét emelték, melyhez őket sorsuk kötö. Körösi azonban nem volt e város szülőtte, őt gyermekkori emlékei nem kötöttek ennek berkeihez, ligeteihez, őt már mint ősz férfit hozta ide a főiskola, szellemi munkásai közé s még is el merjük mondani — hogy kevés hübb fia volt e városnak ő nálánál, s még kevesebb olyan, a ki azért a bizalomért, melyben őt, az idegent, e város polgárai részesítették: életét is kész lett volna feláldozni.

Mikor hozzá, mint asztalának vendégéhez, urunk királyunk kegyteljes szavakat intéz, ő Debreczenre irányítja felséges urunknak figyelmét, mikor más, zavara közben talán fel sem találta volna magát, avagy talán üres szellemeskedéssel buzgólkodott volna mosolyt csalni a király ajakára.

Az ő gondolatköre még élteinek alkonyán is Debreczen s ennek főiskolája körül forgott. Bizonyára, ha volt fájdalmas gondolata, midőn beteg ágyához szegezve szemének megtört sugarával a világosság felé tekintgetett, az nem volt más mint az, miért tagadta meg tőle végzete azt, hogy a debreczeni temetők valamelyikében aludhassa örök álmát, ennek szerény, ákáczos fasorai között, egy egyszerű fejfa alatt, megkönnyezve barátaitól, kik igazabban tudnak szeretni, becsülni, mint a nagyvilág kipolitizozott emberei.

Az ő kedves cantusa énekelt volna itten koporsójánál; mi meg, minden évben, halála napján ellátogattunk volna sírjához s fejfájára dölve el-elmondogattuk volna minden alkalommal: Vajha élnél, közöttünk vajha munkálkodnál!

Körösi Sándor 1824. decz. 19-én Kecskeméten született s részint az ottani főiskolában, részint Pápán végzé tanulmányait. Tanuló társai közül Jókait sokszor emlegeté, kihez mindvégig benső barátság csatolta. Az ügyvédi vizgát Budapesten tette le, a „Talpra magyar” fegyverre szólítá őt is s mint hadbíró és véstörvényszéki elnök vett részt a szabadságharcban. A világoosi fegyverletétel után kötél általi halálra, majd kegyelem útján hat

évi várfogságra íteltetett, melyből öt évet a jusefstadti várban töltött volt. 1861-ben Komárom város főjegyzővé választá, de ettől a hivataltól a Schmerling-féle abszolutismus kezdetén önként megvált s mint ügyvéd működött 1864-ig. Ez időtől 1875-ig a pápai jogakadémia tanára volt, honnan a tiszántuli e. kerület bizalma a debreczeni jogakadémia tanári székébe ültette.

Egyházkerületünk ez időben a jogakadémiák ujja-szervezését célzó miniszteri intézkedést nem minden aggodalom nélkül fogadta. Félve gondoltak sokan arra, hogy azon követelményeknek, melyeket a miniszter a híres 1874. évi májusi szabályzatban felállított, anyagi erőink elégtelensége miatt eléget nem tehetünk. Sokan, a kik a testvér egyházkerületek támogatásában bíztak, a Debreczenben felállítandó protestáns egyetemet már akkor hangoztatták; de a remélt egyesülés létre nem jött, s irányadó köreink csakhamar belátták azt, hogy az egyházkerület a maga eréjére van utalva. Legsürgősebb feladatnak a jogakadémia megtartása mutatkozott, várni sem lehetett, a mint Révész Bálint mondá, hogy a protestantismus szellemétől, irányától és érdekétől át nem hatott jogakadémiák oly erős és hű támaszokat kepezzenek, adjanak a világi elemből egyházunknak, mint a minöket eddig saját jogakadémiánkból nyertünk.

Három új tanszéki alapot kellett létrehozni. A mit annyian akartak: meglett. A pályázat meghirdetetik. Kőrösi a büntető-, osztrák polgári- és a magyar köz-igazgatási jog tanszékre lett egyhangulag megválasztva. Székfoglaló beszédét 1875. szeptember 15-én tartá, Liszka Nándor tanárral egy napon. Kőrösi „A bünvádi eljárás alapelvei és főbb alakjairól” értekezett díszes hallgatóság előtt, kik között jelen volt K. Tóth Mihály lelkész is, egykor jusefstadti fogoly társa. Fájdalommal említé fel jeles székfoglaló beszédében, hogy őseink keveset törődtek a bünvádi eljárás törvény utján szabályozásával. A III. Ferdinánd-féle „Praxis Criminalis” büzhödt inquisitionális szellemét elítélte, de apáink mulasztását hazánk szerencsétlen helyzetével mentegeté, pedig Anglián kívül — ugymond — nem volt ország Európában, melyben a védélvre alapított bünvádi eljárás tökéletesebben kifej-
lődhetett volna, mint hazánkban. Esménye neki is az volt, hogy hazai törvényhozásunk, mint alkotmányos szabad nép törvényhozása, a tiszta védélvre alapított bünvádi eljárást mielőbb megalkossa.

Most, husz év mulva léptünk ezen kívánalom megvalósulásának köszöbéré!

Tudományos készültségére szerény pillantást vetvén, erős akaratában bízik, mely meg van benne, hogy a főiskola javára munkálkodjék „s egy pár téglát vigyen ő is a földi bölcsesség még be nem végzett épületéhez.”

Az új kör, melybe jutott, erőit felvillanyozá. Tanítványainak szeretetét mindjárt az első órában megnyeré. Tantárgyainak ügyis elég széles körét buzgóságában még kiterjeszté. A magán- és büntetőjog köréből és a nemzetközi jogból gyakorlati előadásokat (practicumok) hirdetett mindjárt az első félévben; hallgatói Ihering, Rulf stb. nyomán a magánjogi és büntetőjogi esetek mezején próbálgaták erejüket, ő maga, a viták után, a római-, osztrák- és magyar magánjog alapján kifejtett tanulságos záróbeszédet tartott. A gyakorlati jogélet terén szerzett jártassága mindezekben nagy segítségére szolgált. Ő különben is a magyar jogászgyűlés állandó bizottságának tagja volt. A nemzetközi jogból hirdetett előadásaira még a városi művelt közönség tagjai közül is sokan eljártak. A jogász segélyegyletnek is felügyelő tanára lett, a joghallgatók önmunkásságának ébresztésére

pedig megalkotta a jogász önképzőkört (a hittanhallgatóknak már volt ily körük), mely 1875. november 30-án alakuló gyűlését meg is tartá.

Mennyire tudta az ifjúság lelkesedését fokozni, példa reá a török-orosz háború ideje, a mikor 1877. januárban a joghallgatók segélyegylete körében megalakult a török-segélyező bizottság, mely a török nemzet iránti rokonszenv terjesztése mellett a török sebesültek segélyezését tűzte ki célul. Gyűjtést rendeztek, s az ifjúság ötödfél száz forintot küldött segélyül a budapesti török konzulhoz.

Ily munkálkodása között érte az akad. tanárkar azon bizalma, hogy az 1877/78. tanévre igazgatónak választatott. Nagy reménnyel tekintettünk igazgatói működése elé, de sajnos! már november elején magát, betegeskedése miatt, az igazgatói teendőktől felmenteni kérte.

Csendes, de folytonos munkálkodás között tölté a későbbi éveket. Visszatért régi szerelméhez — az irodalmi munkálkodáshoz, a mire bizonyára impulsust adott az a körülmény is, hogy a magyar jogászgyűlés állandó bizottsága az 1878. évben Budapesten tartott hetedik országos jogászgyűlés elé tárgyalás végett ezen kérdést is kitézte: „Az u. n. amerikai párbaj, mely büntetőjogi minősítés alá soroltassék?” s egyik véleményezőül Kőrösit szólítá fel. Véleménye „Az amerikai párbajról” Debreczen 1878. nyomtatásban is megjelent. A 36 oldalra terjedő munkában azt indítványozá, mondja ki az országos jogászgyűlés, miszerint az u. n. amerikai párbaj *leplezett párbajnak* minősítendő és az, mint az emberi élet elleni büntett, büntetőtörvénykönyvünkben a tettnek megfelelő államfogház-büntetéssel sújtandó.

Magyar büntető törvénykönyvünk szentesítése tanítványainak szükségletére fordítja a buzgó tanár figyelmét. „Büntető jogtanát” a szentesített törvény alapján teljesen újra átdolgozta s azt, „A magyar büntetőjog tankönyve” cím alatt, Horváth Boldizsár volt m. kir. igazságügy-miniszternek ajánlva, 1879. évben Debreczenben sajtó alá bocsátotta. Büntető törvénykönyvünkről az Ajánlásban úgy nyilatkozik, hogy ezzel beléptünk az európai polgárisult nemzetek társaságába, hogy velök egyesülve és lépést tartva, haladjunk az emberi tökéletesedés pályáján.

Mint egyházának hű fia, arra gondol, hogy lelkészeinknek az őket legközelebről érdeklő törvények alapos megértését megkönnyítse. Megírta tehát „A vallásfelekezetek és lelkészekre vonatkozó magyar, főleg büntető törvények magyarázata” című, 65 lapra terjedő munkáját s azt 1881-ben ismét Debreczenben kinyomatta. Széles körben aratott ezért elismerést, főleg a papság részéről.

Ily széleskörű tevékenység, nem csoda, hogy a polgárság körében is feléje irányítá a figyelmet. Tisza Kálmánnak, az első választó kerületben bukása, leverőleg hatott a debreczeni szabadelvű pártra. A függetlenségi párt fenyegetni látszott a többi kerületeket is. Simonyi Ernő, Helfy Ignác és Mudrony Soma voltak a függetlenségi párt jelöltjei az 1881. évi képviselők választások alkalmával. Helfy és Mudrony junius hó 19-ikén tarták programbeszédeiket, mire Kőrösi, már mint a szabadelvű párt képviselőjelöltje (mert programbeszédét előzőleg, 1881. ápr. 18-ikán, husvét hétfőn, tartá meg), a szabadelvű párt nagy lelkesedése között, junius 25-én válaszol. A választás megtörténik, míg azonban Kiss Lajos Helfy ellen, Tisza Kálmán pedig Mudrony ellen győztesként kerülnek ki az urnából, Kőrösi, Simonyi Ernővel szemben, elbukott.

Tisza Kálmán azonban, a mint tudjuk, a debreczeni mandátumot már el nem fogadhatván, a III-dik választó kerületben új választás vált szükségessé. Az alkalom megjött magától, melyben a szabadelvű párt újra kitüntethette bizalmával az érdemes férfit. Ellenében a függetlenségi párt ismét Mudrony Somát állítja fel, de a szabadelvű párt ekkor már oly erővel nyilatkozott Körösi mellett, hogy Mudronynak buknia kellett. A választás eredménye fölötti lelkesedés még a tanuló ifjúságot is büvkörébe vonta s impozáns fáklyásmenettel adott kifejezést a szeretett tanár megválasztása fölött érzett örömeinek.

Ez az esemény éppen azon időre esett, mikor a magyarországi ref. egyház alkotmányozó zsinata körünkben tartá üléseit. Mikor Körösi 1881. november 7-én a városháza gyűléstermében tartá nagyhatású és tartalmas beszédét, a zsinati atyák közül is sokan megtisztelték jelenlétükkel az „ifjú képviselőjelöltet”, — a mint akkor őt tréfásan elnevezték.

A képviselői mandátum elfogadása, igen természetesen, a városból Budapestre távozását követelte, ez a körülmény viszont akadémiai előadásainak megszakításával járt. Helyettesekről kellett tehát az iskolai kormányzó hatóságnak gondoskodnia, mert a tanári állásról lemondás reá nézve bizonyos vagyoni előnyök elvesztésével is járt volna, azt tehát, a jövőre bizonytalan esélyei miatt, nem kockáztathatta. Mert ő szegény volt vagyoni kincsekben teljes életén keresztül, az is maradt halála napjáig. De *megelégedett* volt. Ezzel erkölcsi értékét jellemeztük.

Mikor egyszer arról folyt a beszéd, hogy életének egyik-másik helyzetében mennyi vagyonra tehetett volna szert ha lelkiismerete engedé vala, e szavakkal szakította félbe a beszélgetés fonalát: Engem is csak az a *részpénz* keresett fel, melyre: „Beati pauperes” van nyomva; az a másik, az *arany*, melyen e felirat olvasható: Vae vobis divitibus — mindig elkerült engem. (Czélzás két római pénzre, melyek ezen feliratot viselték.)

Fényoldala jellemének az is, hogy azt a nagyon csekély vagyoni előnyt, melylyel a le nem mondás járt, képviselői állása mellett is meg akarta érdemelni. Egyszer másszor speciál kollegiumokat hirdetett s a törvényhozás szünnapjait használta fel arra, hogy előadásait megtartsa. Egyszer: Az uzoráról és a káros hitel ügyletekről; máskor: A felsőházról a mai alkotmányjogban tartott felolvasást. Ő különben a képviselőház igazságügyi bizottságának az uzoratórvény hozatala alkalmával előadója lévén, az uzoratórvények történeti fejlődésének tanulmányozásával, állásából folyólag, behatóan foglalkozott s ebbeli tanulmányát közre is bocsátotta e czim alatt: Az uzoráról és káros hitelügyletekről szóló 1883: XXV. t. cz. magyarázata. Budapest. 1883. 72 lap. Nemes hévvel harcol e munkájában a mellett, hogy a törvényhozásnak a társadalom szűkölködő, könnyelmű és tapasztalatlan tagjait a vagyonkapzsi szívtelen emberek ellen megvédeni — kötelessége. Hogy a szakkörök mennyire méltánylák komoly tudományos munkálkodását, kiténik abból is, hogy Apáthy István halála után az igazságügyi bizottság elnökévé őt választották meg 1890-ben, a mely bizottságban mindvégig teljes elismerés mellett vezette az elnöki teendőket s a mint meg van róla jegyezve, a házasságjogi törvényalkotás nagy munkájában is ő vezette az előkészítési munkálatokat.

Mint képviselő mennyire érdeklődött jogakadémiánk, általában a jogi szakoktatás ügye iránt, arról számos adattal szolgálhatnánk. A kötelező doktorátus eltörlése körül mily erélylyel s eredménynyel munkálkodott, küz-

dött: a beavatott körök előtt ismeretes. Mikor gr. Csáky Albin miniszter a kötelező doktorátus eltörlése folytán a jogi államvizsgák szervezéséhez kezdett, illetőleg az egységes s nemcsak az egyetemeken, hanem a jogakadémiákon is, (helyesebben: az azok mellett szervezendő bizottságok előtt) lehető s a bírói és ügyvédi pályára elméleti minősítést nyújtani hivatott jogi államvizsgálatok tervezetével elkészült: a megboldogult rögtön érintkezésbe lépett tanárkarunkkal, s hozzám 1891. szept. 29-én, dr. Baczoni Lajos akkori igazgatóhoz pedig okt. 6-án írott leveleiben a jogakadémiák *ujabb* fejlődésére vonatkozó adatok közlését kérte („a régi állapotokat — ugymond — hosszú tanári pályámon eléggé megismertem”), hogy a miniszter által egybehivandó enquetten a dolgok teljes ismeretével szólhasson. „Lélekben most is oda tartozónak tartom magamat — írja Baczoninak — s ha valami jót tehetek, szívesen megteszem.” Baczoni még azon év november 2-án egy terjedelmes s szakavatott munkálatban tárta fel a megboldogult előtt az egész kérdést, a maga teljességében.

A szóban forgó kérdés körül kifejtett mozgalmakra s anna' későbbi fejleményére tekintve, egyik tisztelt barátom (előttem levélben kifejezett) szavaival azt mondom én is, hogy: „a jogakadémiák életbe vágó jelen kérdésében alig tett valaki többet, mint Körösi.”

A képviselői állással együtt járó kellemetlenségektől a megboldogult sem volt egészen mentes. Egyenes lelke a fondorlatoktól mindig ellenszenvvel fordult el. 1887-ben az a hír terjedt el Debreczenben (a forrását ki tudná megmondani!), hogy államhivatalra fogják kinevezni, ő pedig képviselői székét átengedi másnak. Október 10-én hozzám írt levelében némi keserűséggel nyilatkozik erről az álhírről. „Államhivatalról én nem álmodozom, mert már a 60. éven túl vagyok, tehát oly korban, a melyben, ha hivatalban lettem volna is, már nyugdíjaztatásomra gondolnának. Mondja meg, kérem, annak, a ki már utódomról is gondoskodott, hogy szíveskedjék addig várni, míg az öt év eltelik, vagy a Gondviselés kiszólít az árnyékvilágból.” Levelének végén, úgy látszik, némi hálátlanságra is czéloz. „Annyi áll, — írja — hogy sokan megkeresnek engem ügyeikben és én már soknak tettem szolgálatokat. De hát azért megtörténhetik, hogy ellenem az ütött pártot, ki velem egy tába mártott — mondja a kálvinista ének.”

Már említém, hogy tanári széke helyettesek által töltetett be. De ez az intézkedés, több rendbeli okból, idő multával terhessé kezdett válni a jogakadémiára. Mikor azután 1887. évben harmadizben lett o. gyűlési képviselőnek megválasztva, a körülmények lelkiismeretes mérlegelése után maga is belátta, hogy a jogakadémiában ezt az ideiglenes helyzetet tovább fenntartani nem lehet. Még ugyanazon év július 7-én lemondott tehát tanári hivataláról, lemondását az augusztusi egyh. ker. gyűlés el is fogadta, de egyuttal sajnálatát fejezé ki a lemondás fölött s tanári működése alatt kifejtett ügybuzgóságát és irodalmi érdemeit jegyzőkönyvében megörökítette.

Az események nemsokára felszínre vetettek egy kérdést, mely alkalmat adott Körösinknek, hogy Debreczen jogos érdekeiért sikra szálljon. Mindnyájunknak élénk emlékezetében van az a mozgalom, melyet a budapesti kir. tábla decentralizációjának kérdése az egész országban okozott. Habár Debreczennek vitalis érdekei voltak érintve ez ügyben, városunk társadalma eleinte mégis a legnagyobb nyugalommal várta a dolgok fejlődését, mintegy elképzelhetetlennek tartva, hogy ha Magyarországon arról van szó, mikép tíz vagy több

város között osztassék fel a budapesti tábla, akkor Debreczent, a nagy magyar alföld egyik szellemi, kereskedelmi, közlekedési központját elfeledni, avagy N.-Várad miatt elkerülni lehessen. Feljegyezve látom, hogy György Endre, Debreczen esetleges mellőztetéséről úgy nyilatkozék egy alkalommal, hogy: „Ez a józan ész ellen való attentatum volna“.

De a központból származó hírek a város ügyére nézve mindinkább kedvezőlenebbek voltak. Nem vagyunk annyira értesülve a kérdés minden mozzanatáról, hogy teljesen biztos nyilatkozatot kockáztathatnánk; de ma, a győzelem után, még is úgy tetszik nekünk, hogy van valami elkedvetlenítő már magában abban a gondolatban is, hogy Debreczen ügyének diadalra juttatása körül nemcsak e város, hanem az egész környék intellectualis erőinek nagy arányu mozgósítására volt szükség. *A tényállás rövideden az, hogy az ország legmagyarabb városának és városáért küzdeni kellett, hogy jelentékeny anyagi áldozatok árán is a táblának egy töredékéhez hozzájuthasson!* Szomorú dolog az ilyenekre még csak visszaemlékezni is!

De térjünk vissza Kőrösihez. A képviselőház 1890. február 5-iki ülésében megragadta a szót, hogy Debreczen igazságos ügye mellett lándzsát törjön. „Sem a magyar kormányról, sem a magyar törvényhozásról nem teszen fel, — úgy mond — hogy kihagyná a kir. táblai székhelyek közül azt a várost, mely 18 □ mfnyi területtel s 60 ezer tiszta magyar lakossal bír; a mely város sohasem táplálkozott államsegélylyel, hanem saját munkájával, igyekezetével és szorgalmával fejlődött oda, hogy csaknem egy kis republikát képez . . . a mely városra a tőzsgyökeres magyarság százezrei úgy tekintenek, mint az oroszok a magok Moszkvájára!“

De városunk ügye ezek után sem haladt előre, sőt egyik-másik miniszterről olyan hírek is keringtek, hogy mindjárt begombolkozik, mihelyt e kérdést előtte szóba hozzák. A bizalmat, mely eddig mindnyájunkat eltöltött: ennek ellenkező érzete váltotta fel, üdvös eredménye az lett, hogy Hajdu-, Szabolcs-, Szatmár-, Szilágy-, Heves- és Jász-Kun-Szolnokmegyék közönsége mintegy varázsütésre egyszerre talpon állott s egy monstre-deputációt küldött fel a fővárosba, hogy e roppant vidék képviselőinek szóbeli nyilatkozatával s ennek erkölcsi súlyával billentse javunkra azt a mérleget, mely más kéz által tartva, különben is a mi javunkra dőlt volna.

Kőrösi bizonyára boldognak érezte magát akkor, a mikor a tekintélyes küldöttséget a szabadelvű pártkör helyiségeiben a pártnak és elnökének bemutathatta!

Ezzel a „Harcz a királyi tábláért“ — talán már befejezést is nyert volna (kérdés, hogy javunkra-e?), ha még egy incidens nem fordul elő, a melyről nem csalódom, ha azon nyilatkozatot teszem, hogy Brennus kardjaként hullott a serpenyőbe. *Ez az incidens ő felségének márczius 8-án tartott udvari ebédje után történt, a cercle alkalmával, mely udvari ebédre Kőrösi is meg volt hívva.*

Ő felsége, a mint akkor erről a lapok bőven megemlékeztek, Kőrösiel is beszédbe ereszkedett. Felemlíté a felség azt a küzdelmet, mely Nagyvárad és Debreczen közt folyik a kir. tábláért, s kérdi tőle, hogy ha Debreczen megkapja a kir. táblát, az államnak kell-e majd a szükséges épületet felemelni? Kőrösi azzal felelt: hogy ha a kormány megadja az épület tervét, Debreczen a saját költségén úgy felépít mindezt, hogy a kész épületnek egyenesen a kulcsát bocsátja a kormány rendelkezésére.

Erre a király e szavakkal fejezte be a beszélgetést: **„Igazság fog történni.“**

Nagy szavak ezek a király szájában: *„Igazság fog történni!“*

Több volt ez a nagyjelentőségű királyi szó mindnyájunk előtt a pusztá biztatásnál!

Ha „Igazság fog történni“, akkor Debreczenben királyi tabla lesz. A királyi szavak elhangzása után így kezdünk gondolkozni mindnyájan.

A következmények megmutatták, hogy helyesen gondolkoztunk.

Kőrösi nevének dicsőségére fog az szolgálni mindig, hogy király ő felsége ő előtte s a vele való beszélgetés között mondá ki ezen jelentőségteljes szavakat.

Ezen királyi nyilatkozat után egyik miniszter sem mert többé Debreczen igényével szemben — „végig gonbolkozni.“

Kőrösi nagyon meghatották ő felségének ezen hozzá intézett kegyteljes szavai.

„Kedvezőbb szél fú Debreczen mellett“ — írja 1890. márczius 20-án kelt levelében. „Nem csalódom, ha valószínűnek mondom, hogy kapni fogunk kir. táblát, a mi a jogakadémiának is előnyére válnék.“

Még ekkor is kedves jogakadémiájára gondolt a megboldogult!

De ereje nemsokára hanyatlani kezdett. Debreczent meg-meglátogatja. Felkeresi mindannyiszor azokat, a kiket csak felkereshetett, s a kiket szeretett, a kikben bizott, választóit és nem választóit egyiránt, mert az ő ész és kedély világa sokkal magasabb szférákban mozgott, semhogy vallási avagy politikai tekintetek miatt szem elől tévesztette volna — az embert. De minden újabb vizionlátásnál gyöngébbnek látszott. Termete kezdett összeesni, járása nem volt oly biztos, hangja gyöngült, kedélyvilága borongani kezdett. Még 1891-ben újévkor, tréfásan, leányaim násznagyául ajánlkozik, 1892-ik év végén már ily panaszkodó hangon nyilatkozik, hogy: „egészség nélkül kín s pokol az élet.“ 1893. márczius 22-én kelt levelében, fájdalmas gyomor baját már gyötrőnek mondja, s úgy látszik, hogy testi bajára súlyosítólag hatnak a magyar politikai élet azon vad hajtásai is, melyek miatt félve gondol a magyar parlamentarizmus lehető bukására. „Igaz — írja levelében — hogy Európa más államaiban is a parlamentarizmus iránt kezd a nép bizalma hanyatlani. De hát ez másutt nem oly baj, mint nálunk. Angliában, Franciaországban akár parlamentarizmus, akár absolutizmus uralkodik, azért ezek megmaradnak önálló, független államoknak; de ha nálunk a parlamentarizmus megbukik — pedig ez irányban haladunk — megbukik az önálló független Magyarország is.“

Ez a nyilatkozata a modern államférfiu mély gondolkodását tükrözi vissza.

A hosszú küzdelmes életnek már csak hónapjai, majd csak napjai voltak hátra.

Május 20-án d. u. 1/4 6 órakor hunyta le szemeit örökre, életének 71-dik, legboldogabb (második) házassága 9-dik évében, Budapesten, vámházköruti lakásán.

Holtteste felett Szász Károly püspök végezte a gyászszertartást.

Temetésén a politikai és tudományos világ kitünőségei vettek részt s fejezték ki azzal tiszteletüket, fájdalmukat a megboldogult iránt.

Mi, volt kartársai, mélyen meghatva fogadtuk a haláláról szóló gyászhirot s megilletődéssel álltuk körül lélekben a megboldogult koporsóját s békét és nyugal-

mat kívántunk annak, a ki életében annyit küzdött, annyit fáradott.

Érzelmeknek az özvegyhez, szül. Quandt Vilma úrnőhöz intézett részvénytárgyalatunkban adtunk kifejezést.

A kerepesi-úti temetőben helyezték az elhunytat örök nyugalomra.

Holtteste felett hű géniusa lefordított fáklyával öröklik.

Utódja nem maradt.

* * *

Bocsáss meg nekem, megboldogult, hogy irántad érzett kegyeletemet ily gyöngye szavakkal merem tolmácsolni az emberek előtt.

Tudom, hogy voltak gyöngéid is, a mikről azonban én ezen ünnepélyes pillanatban hallgatok; mert igazat adok annak a bölcs mondásnak, hogy a ki nem ismerve az emberi szívet, az erényt — árnyék, az erőt — gyöngeségek nélkül képzele: az nem találand közöttünk nagy embert.

A te tevékenységednek és munkásságodnak iránya volt az, a mi a jókat hozzád bilincselé, pedig a mint Pauler T., a nagy jogtudós, Szlemenics felett tartott emlékbeszédében mondja — ez adja meg az emberi élet becsét, nem pedig annak külső viszontagságai tarka vegyüléke, avagy ragyogó kitüntetésének csilláma.

Tudom, hogy ha utolsó perceidben munkálkodásodra visszapillanthattál, nyugodtan hunytad le elhomályosodott szemeidet.

A rómaiak híres alaptörvénye: a XII. táblás törvény, mely Krisztus előtt századokkal kelt, Cicero tanúbizonyossága szerint ezt az intézkedést is magában foglalta volt: Honoratorum virorum laudes in concione memorantur.

A tiszteletré méltó férfiak dicséretét a gyülekezetekben hangoztatni kell!

Nekem nem a törvény, hanem *szívem* parancsolta azt, hogy dicséretedet hangoztassam s érdemeidről megemlékezzem . . .

Pihenj békében, a boldog feltámadás reménye alatt!

Dr. Kovács Sándor.

Dr. KOVÁCS ÖDÖN.

Noha országos hírű, széles tudományu, ernyedetlen tevékenységű egyházi és tanügyi munkás volt s neve két kiváló külföldi egyetem hallgatóinak albumába is be van jegyezve: mindamellett vajmi kevesen tudnók igazán megmondani, kit és mit veszített benne a magyar ev. ref. társadalom és a tudomány. Ennek nyilvánvaló okául az a körülmény tekinthető, hogy ifjúkori reménykedéseiből, céltudatos törekvéseiből alig valamit váltott be az élet. Ha talán hosszabb időre terjedendett volna élete tartama: akkor fáradozásainak gyümölcseit is fejlettebb érettségre juttathatta volna; avagy talán éppen csak csalódásai szaporodnak vala — ki tudná megmondani!?

Ötvenegy küzdelmes év megfutása után hunyta le szemét, fáradtan, törődötten, váratlanul. Annak az edzett harcosnak, ki 1844-ben pillantotta meg a nap első sugarát, s attól kezdve mindig az élet tusájára volt utalva, mily számosan óhajtottak volna még éveket, sőt évtizedeket is! Hja, így jár minden az ég alatt; forgó viszontagság járma alatt nyögünk s még az ő választott szolgálainak sem adott az Úr, változhatatlan létet. Marosvásárhely kollégiumának tizenegy évig volt jeles növendéke; itt szívtá a puritán egyszerűség tiszta levegőjét

s aztán nem annyira vágya és eszménye sugallatából, mint inkább családi körülményei által indítatva, a theologiai pályára lépett s az akkor még részben romokban heverő Enyeden, a theol. seminarium növendékei közé iratkozott be, hol az önképzőkori munkálkodásban, a klasszikus és modern nyelvek tanulásában s a héber nyelv megismerésében fejtette ki buzgalmát. 1866. őszén Utrechthe ment a theol. tudományok szélesebb körű tanulmányozása céljából s itt nyert ösztönt és irányt, a holland folyóiratokban akkor heves szenvedélylyel vitatott theologiai problémák behatóbb kutatására. Lelkülete azonban a meleg szívű és világos elméjű Osterzee előadásainak hallgatása közben sehogysem tudott épülni, megnyugvást találni s 1868. őszén a modern theologia áradatában úszó lejdai theologiai egyetemre ment át. Itt akkoriban nagytekintélyű férfiak működtek: Scholten J. H., a ref. dogmatika alapos tudós professora, jeles vitaközö, de emellett determinista bölcsele; Kuenen Ábrahám, a ki az ó szövetségi kánoni iratokból, jobb szolgálatra érdemes szorgalommal, olyan kritikai zürzavaros egyveleget csinált, melyből még Kautzschék sem tudnak kiigazodni; továbbá Rauwenhoff és mások.

Ezeknek közelében ismerkedett meg a destruktív bírálat módszerével és ellenállhatatlanul hozzájuk vonzódott és nyomdokaikba lépett. Itt nyerte 1869. május 31-én „A protestantismus Magyarországon az utolsó húsz év alatt“ című munkája alapján, a theologiai doktori méltóságot, a minő tudományos kitüntetésben hazai protestáns egyházunk szellemi munkásai közül, mind azelőtt, mind azóta igen kevesen részesültek. E ritka érdem honorálásául az enyedi theologiai akadémia újonnan rendszerezett negyedik tanszékére választották meg 1870-ben, holott is már 1869. szeptember 9. óta rendes tanári díjazással és jogokkal működött. Életének — mondhatnók — az volt egyik legörömteljesebb napja, midőn e tanári székfoglalásának negyedszazados évfordulója alkalmából, tanítványai és tisztelői üdvözölték, a mult év folyamán, a mikor a Debreczeni Protestáns Lap is, az elismerés babérrájával járult a tudományos érdemeket szerzett tanférfiu elé. Rövidnek tetsző, de a közélet porondján vívott nagy tusában eltöltve, hosszúnak mondható időszak ez a huszonöt esztendő! És ennyi idő küzdelmé elegendő is volt arra, hogy felemészsze lelki-testi erejét annak a Kovács Ödönnek, a ki a Bethlen-főiskola szellemi életében, az enyedi ref. egyházmege tanácsában, az allandó igazgató tanácsban, az egyházkerületi közgyűléseken, a konventen és az 1881. évi zsinaton éppen úgy igyekezett helyt állani, mint a hogy tartalmas theologiai és közviszonyainkra vonatkozó dolgozatai révén, hazai protestáns egyházi társadalmunk színvonalát megpróbálta emelni s magasabb fokra segíteni. Megpróbálta mondom, mert hogy ez neki tényleg is sikerült volna, azt nem állíthatjuk. Bár nem verte el a jég a vetését, mint egyik barátja írja a jubiláris emlékkönyvben s bár az általa elhintett magvak kikelték, kifejtettek s gyümölcsöket is teremtek: de anélkül, hogy érdemeit s a tartozó kegyeletet legkevésbé is bántólag érintenők, feltehetjük a kérdést: minő magvak voltak azok? és mik lettek a gyümölcsök? Ezt tudják a királyhágón túl, tudják azon innen is. Ő „a modern theismus alapján nyugvó monistikus világnézetnek a vallástudományban való érvényesítését sürgette“ s ha ez megtörténik: „a vallástudomány“ című czikke szerint „a theologia többé nem „Istenről“, hanem „az emberről“ szóló tudomány lenne“, mint a hogy ezt egyik életrajzírója is mondja. Ily szellem harczosa volt, míg csak porsátora képes volt ellenállani a véget siettető betegségnek.

De bármiként is gondolkozzék s vélekedjék akár ki, a Kovács Ödön elvi álláspontjáról; bármily megvilágításban tárják is fel egyesek az ő hatását és célzatait; bármennyire magasztalják avagy kicsinyeljék is emitt meg amott az ő érdemeit: ám az ellenfél épen úgy mint a barát, a kegyelet és elismerés palmaágát helyezi az elhúnyt tudósnak sírhalmára, hiszen az ő lelke immár valójában, szemtől szemben, világos látással szemléli az igazságot és dicsőséget, mint az Atya véghetetlen kegyelmének áldásait.

Ez a mi hitünk, ez a mi reménységünk!

—k —m.

A debreczeni kerületi tornaverseny.

Az összes hazai nevelés és tanítás széles mezején az utóbbi két évtized alatt alig született szerencsésebb gondolat, mint az országos tornaversenyek életbeléptetésének gondolata. Alig rövid öt éve, hogy felvetődött az eszme s az aránylag rövid öt év alatt már is négyszer öltött testet, mi kétségkívül életrevalósága mellett bizonyít. S a ki a lefolyt öt év alatt figyelemmel kísérte az iskolai testi nevelést, annak be kell vallania, hogy e rövid idő alatt közoktatásunk egész vonalán sehol nem volt észlelhető hatalmasabb lendület, mint ezen a téren; sőt be kell ismernie, hogy közoktatásügyi kormányunknak nem volt még oly intézkedése, mely ily rövid idő alatt oly meglepő, a magyar társadalmat megnyerő, a nemzeti szellem és egység fejlődését munkáló, messze jövőre kiható eredménnyel kecsegtetett volna, mint ez a szép és nemes intézmény, mely e hazának a szó teljes értelmében legnemesebb ifjúságát vallás-, nemzetiség- s rangkülönbség nélkül hivatva van egyesíteni, egyrészt fizikai erejének, testi és szellemi fegyelmességének, ügyességének, lelki jelenlétének, bátorságának feltüntetése céljából; másrészt pedig azért, hogy egymás megismeréséből, becsüléséből, a tömörülésből és összetartásból hova-hamarabb kifejlődjék az a nemzeti közérzet, melyre viszonyaink között oly égető szükségünk van, s melynek melegágyát a nemzet intelligenciáját alkotandó ifjúságnál végre valahára jó helyen keressük.

Szívesen ismerjük el, hogy a két első országos tornaverseny után (a budapesti) az iskolai tornázás addig nem tapasztalt buzgalommal indult meg és folyik ország-szerte, de sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítunk a kerületi versenyek rendszerének még ez idő szerint. Szerintünk ugyanis még mindig a kezdetnél vagyunk, hol a versenyek népszerűsítéséről van szó, t. i. arról, hogy ne csak a fővárosi, hanem az egész nemzet művelt közönségének érdeklődését nyerjük meg a testi nevelés ügyének, s valamennyi iskolai hatóságot, társadalmi egyesületeket, sőt egyeseket is a tornaügy kiváló gondozói- és buzgó pártfogóivá megnyerhessünk.

E szempontból helyeselnünk kell a kerületi tornaversenyek tartását, mert általok alkalom adódik hazánk nagyobb városaiban is az előkelő körök, közigazgatási és egyéb hatóságok érdeklődésére, buzgó és lelkes hozzájárulására, a mi egyedüli biztosítéka a későbbi versenyek sikerének s záloga ama szebb jövőnek, melyben az ily versenyek valódi nemzeti ünnepéyekké nővik ki magukat.

En legalább ilyen nemzeti ünnepély kezdetének tekintem a hétfői ünnepet, melyen városunkban a II-ik kerületi tornaverseny egy része lefolyt. Midőn a megjelent 24 tanintézet közel 1000 tanulója, kik ideális lelkök egész melegével, ép testi erővel s üde egészséggel a magyarság szívébe jöttek áldozni az Épség és Erő oltárá-

nál, színes ruhákban, fegyelmezett csoportokban elvonult szemeink előtt: a klasszikai görög világ testi nevelésre vonatkozó eszméit mintegy valósulva láttuk, s kedveit Nagyerdőnk, mintha az olympiai Altis berekké változott volna, hol a magyar ifjúság színe-javának ezuttal fizikai erejében, jellemében, ügyességében és bátorságában láttuk megnyilatkozni a nemzeti géniuszt.

Egészben véve a verseny sikerültét bátran kimondhatjuk. Az előző versenyeknél felmerült bírálatok, úgy látszik, évről-évre figyelemben részesülnek. Ugy a szabad gyakorlatoknál, mint a katonai rend és menetgyakorlatoknál több egyöntetűséget tapasztaltunk, mint pl. a budapesti II-ik országos tornaversenyen, főleg a szabad gyakorlatok bámulatos praecizitása keltett általános meglepetést, annyival is inkább, mert a déli próba után váratlanul jött.

Általános elismerést érdemel különösen a tanári felügyelet, mely határozottan nagyobb volt a tanintézeteknél, mint ezt máskor tapasztaltuk. Sajnos! hogy a rendezésnél ismétlődnie kellett az éber rendezőség daczára annak a kellemetlen jelenetnek, mely tudtunkkal még egy versenynél sem maradt el. A kötélhúzás, futás és ugrás versenyét ugyanis a nagy közönség túlnyomó része alig élvezhette, részint mivel a versenyekben résztvevő fiatalság, részint pedig a közönség egy része áttörve a korlátokat teljesen előzönlí a nézőtérre. A futás rendezésénél nem ártott volna az egyes csoportok gyorsabb indítása, mely elég sok időt vett igénybe. A fűzértánczokban volt alkalmunk eléggé gyönyörködni, de az u. n. szabadjátékokból több is elkelt volna.

Mindezeket csak megjegyzésképpen hozzuk fel, szakszerű bírálatnak itt nem leszen helye. A versenyfutásnál különösen kiemeljük, hogy az indulási helytől általában az egyenes irányt megtartották, az ugrásban láttunk elegantiát, s a szergyakorlatoknál előkelő testtartást s szép felendüléseket és leszállásokat.

Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a versenynek Debreczen közönsége méltó elismeréssel adózott, válogatott közönséget olyan tömegben még itt nem igen láttunk. E tömeges részvétel kibékítette fiatal tornászainkat azért a ridegségért, melyet városunk utcáin ittlétük alatt főleg a kivonulás alkalmával tapasztalniok kellett, hogy t. i. sehol egy zászló — az iskolákat kivéve — sehol egy koszorú, képes fölirat, transparent vagy más szerény díszítés a közönség részéről nem jutott a nemzet virágának, mely vérünkben való vér, s melynek edzett karjai fogják feltartani s elhárítani — ha kell — fejünk felől a vést.

Általában azzal a meggyőződéssel távozhattunk a debreczeni tornaverseny pályateréről, hogy az ezredéves törzs új hajtása még nem satnyult el, természetből meg van ép ereje, egészsége, szívóssága; s ha az új ezredének már elején helyes nevelés járul természeti hajlamaikhoz, újra virítani fog hagyományos életereje, lovagias-sága, vitézsége s újra felragyog az „éji homályból“ a nemzet „régí dicsősége.“

Sinka Sándor.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A Szentlélek kitöltetésének emlékűnepe alkal-mával boldog ünneplést kívánunk t. olvasóinknak. Vegyük mindnyájan a Szentlélek ajándékát, mely tanítson meg minden jóra, nemesre; vezéreljen nagy tettekre, buzdítson Isten-, haza- és emberszeretetre.

— Az országos ev. ref. tanáregyesület megalakítása céljából a tiszántúli ref. tanáregyesület, megbízatásához képest, a felhívást és aláírási íveket az ev. ref. tanársághoz a napokban bocsátotta ki. Óhajtott, hogy egyetlen egy ref. tanintézeti tanár se maradjon ki a jelentkezők közül. Ideje már, főleg az orsz. prot. tanáregyesület eszméjének szomorú sorsa után, mikor már merev felekezeti tartózkodásra nincsen többé ok, hogy a nem ritkán sajnos tapasztalt önző közömbösség, vagy gyanakodó húzódozás senkit se tartson vissza e nagy cél előmozdításától.

— Az országos közoktatási tanács reformja ügyében a napokban szakférfiakból enquetet hivatott össze Wlassics közokt. miniszter. Beható tanácskozás után az értekezlet megállapodásait a miniszter konstatalta. Ezek közül megemlítjük, hogy az értekezlet a tanács fenntartása ellen nem szólott, a tanácsot *véleményező* testület gyanánt óhajta szerveztetni, feladata általános tanügyi tévedések megvitatása legyen; a miniszter a szakügyeket *rendszerint* elküldi hozzászólás végett a tanácshoz; a tankönyvbírálat ne tartozzék a tanács feladataihoz; a tanács tagjainak száma szaporítandó az irodalom és tanügy kitünőségeiből a *vidékről* is; a tanács kisebb és nagyobb bizottságra különítendő el, az előbbi (elnöki tanács) 10–12 tagból állana. Hogy a tanács tagjai kineveztessenek vagy választassanak-e, e kérdésben a miniszter még nem foglalt állást. A jelzett megállapodások alapján új szervezeti szabályzat kidolgozására a miniszter 4 tagból álló bizottságot kért fel.

— A hódmezővásárhelyi ev. ref. egyház áldozó-esztörtökön szép ünnepet ült. Kovács Ferencz, kir. tanácsos, a m. tud. Akadémia t. tagja, egyházkerületi világi tanácsbíró s a tiszántúli egyházi értekezlet világi elnöke és felesége, Kürty Teréz asszony, a h.-m.-vásárhelyi egyháznak hosszú idők óta ritka bőkezűségű és nemesszívű jöltevői. Az egyház hálás tiszteletből jöltevői iránt, mindkettőjük arczképét lefestette s a mondott napon egyszerű, de megható formák között ez arczképek leleplezési ünnepélyét megtartotta. Az ünnepelték újabb nagyszerű jelét adták áldozatkész egyháziasságuknak ez alkalommal is az által, hogy az *Ujvárosban építendő templom alapjára 10,000 forintot ajánlottak meg*. A nemes tett megérdemli mindnyájunk elismerését. Isten tartsa meg a jöltevő párt még igen sokáig egyházunk üdvére és dicsére! Reméljük, hogy az ünnepségről közelebb részletes tudósítást adhatunk.

— Politika a gyóntatószékben. Egy fővárosi kath. fiatal ember esküvője előtt vallásos kötelmeinek eleget óhajtván tenni, gyónásra jelentkezett a plebánián. A gyóntató többek közt azt a kérdést intézte hozzá: „Milyen politikai elvet vall?” — „Liberális érzelmű vagyok,” — felelte a kérdező. A gyóntató lelkész erre megtagadta a feloldozást s csak abban az esetben ígerte ennek megadását, ha eltér az illető vallott elveitől. Minthogy az ifjú férfi másképp esküvőjét nem tarthatta volna meg, kénytelenségből megígerte, hogy lemond meggyőződéséről, mire aztán a feloldozást meg is nyerte. A P. N., a honnan e hírt vesszük, vizsgálatot követel a lelkész ellen. A Magy. Állam pedig azt mondja reá, hogy „ha úgy történt, jól történt.”

— Felettebb súlyos megpróbáltatásnak vetette alá a gondviselés a napokban elhalt Győry Elek főisk. pénztárnok bánatos fiatal özvegyét Orosz Ida asszonyt. Még úgyszólván, meg sem szakadt könyveinek hullása szeretett férjének elvesztése miatt s máris, egy héttel férje után özvegy édes anyját, a ki szomorúságában legfőbb vigasztalója, elhagyatottságában támasza vala,

kellett örök nyugalomra kisérnie. Isten adjon erőt a megszokasodott fájdalmak elviseléséhez!

— Özv. Körösi Sándorné a jogakadémiai tanárkarnak külön levélben fejezte ki köszönetét a részvényt nyilatkozatért, melyet a tanárkar férje halálakor hozzá intézett. „Nagyrabecsült részvétükkel bánatomban vigaszt és enyhülést nyújtani kegyeskedtek,” — mond a levél — köszönöm férjem emlékének ily kegyeletes megörökítését.”

— Tíz éves találkozó. Azokat a tisztelt barátaimat és pályatársaimat, kik a theologiai tanfolyamot Debreczenben 1885. junius havában végezték be, tőlök nyert megbízatásomhoz képest ezennel felszólítom, hogy folyó év július havának elsején (hétfőn), délelőtt 9 órakor, a debreczeni ref. főiskola kis tanácstermében, családostul megjelenjen szíveskedjenek. Kérem egyszersmind őket, hogy velem úgy eljöveteleli szándokukat, mint az őket megjelenésükben esetleg gátló körülményeket idejekorán tudassák. Kelt Debreczenben, 1895. május hó 28. Sass Béla, ev. ref. theol. akad. tanár.

— Mai számunkhoz van mellékelve Ráth Mór különösen iskolai jutalomkönyvekre is igen alkalmas kiadásainak jegyzéke, melyre t. olvasóink figyelmét különösen felhívjuk.

— A triesti általános biztosító-társaság (*Assicurazioni Generali*) f. é. május hó 11-dikén tartott 63-dik közgyűlésén terjesztettek be az 1894. évi mérlegek. A zárszámadási jelentésből látjuk, hogy a társaság *életbiztosítási díjtartaléka* 1894. évi december hó 31-én 43.200,401 frt 59 kr-ra emelkedett, mint kár- és nyereségy részesülési tartalékok czimén 1.083,976 frt 46 kr. vezetett új számlára elő. 1894. december 31-én az érvényben volt életbiztosítási tőkeösszegek 169.626,625 frt 03 kr-ra emelkedtek; az életbiztosítási ágban az év folyamán bevett díjak 7.074,156 frt 18 krt tettek. A *tűz- és szállítvány-biztosítási ágakban* a díj és illeték bevétel 9.819,270 frt 01 kr. volt, amiből 2.773,822 frt 46 kr. mint díjtartalék és 602,905 frt 69 kr. mint kártartalék lett minden tehertől menten a jövő évre átvitelve. Az 1894. december hó 31-én érvényben volt biztosítókért a jövő években esedékessé váló díjkötelezvények összege 30.541,700 frt 64 kr-ra emelkedett. Károkért az 1894-ik évben 9.737,614 frt 48 krt fizetett ki. Ehhez hozzáadva az előbbi években teljesített kárfizetéseket, a társaság alapítása óta károk fejében 272.159,320 frt 66 krnyi igen tekintélyes összeget fizetett ki. Ebből a kártérítési összegből *hazánkra 51.009 frt 80 kr. esik*, melyet a társaság *158,254 káresetben* fizetett. Az értékpapírok arfolyam ingadozása fedezetére alakított tartalék 1.160,544 frt 33 krról 1.091,467 frt 11 krral gyarapított, ugy, hogy az 1894. decz. 31-én 2.182,011 frt 44 krt tett ki, daczára annak, hogy a kisorsolás alá eső és a névértékükön beváltható értékpapírok csakis névértékükön vétettek fel a mérlegbe, míg a nyereség tartalék alapszabályszerű mérvében, a részvénytőke fele összegében, vagyis 2.625,000 frtban, a kétéves követelések tartaléka 80,000 frttal változatlanul fenntartatott. A társaság biztosíték alapjai az idej átutalások folytán 54.660,003 frt 33 krról 58.071,673 frt 84 kr-ra emelkedtek és a következőképen vannak elhelyezve: 1. Ingatlanok és jelzálog követelések 7.886,069 frt 48 kr. 2. Életbiztosítási kötvényekre adott kölcsönök 4.388,122 frt 25 kr. 3. Letéteményezett állampapírokra adott kölcsönök 52,314 frt 51 kr. 4. Értékpapírok 39.020,240 frt 59 kr. 5. Tárca váltók 284,735 frt 02 kr. 6. Folyó-számlák (Adósok a hitelezők követeléseinek levonásával) 1.244,267 frt 40 kr. 7. Készpénz az intézet pénztáraiban és bankoknál 1.520,894 frt 59 kr. 8. A részvényesek biztosított adólevelei 3.675,000 frt. Ö. é. 58.071,673 frt 48 kr. Ezekből több mint *15 millió magyar értékekre esik*. Az elért 818,536 frt 92 krnyi tiszta nyeresémből a társaság osztalékul részvényenkint 120 frtot aranyban vagyis 300 frankot fizet. A közgyűlés az eszközölt új választásoknál az igazgató-tanács magyar tagjait *Hegedüs Sándort* és dr. *Jókai Mórt* egyhangulag ismét megválasztotta.

TARTALOM-JEGYZÉK: Senki földje. Ferenczy Gyula. — Belmissió és még valami. Eröss Lajos. — Tanügy: Ref. tanügyi tanulságok. Dr. Pallagi Gyula. — Nekrológok: Körösi Sándor. Dr. Kovács Sándor. — Dr. Kovács Ödön. — m. — A debreczeni kerületi tornaverseny. Sinka Sándor. — Különfelek.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS.